

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНЕ ЖИТТЯ

Микола Виговський

Катерина Шпакович

(Київ)

СТАНОВЛЕННЯ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ ХАРКОВА 1920-Х РОКІВ ЯК ФАКТОР РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИКИ КОРЕНІЗАЦІЇ

Стаття присвячена становленню періодичних видань Харкова 1920- х рр. Розглядаються проблеми випуску і окупності столичних газет.

Ключові слова: преса, коренізація, тираж.

Актуальність теми дослідження. Періодична преса в усі часи відігравала в житті населення важливу роль та була реальною силою, здатною формувати суспільну думку і погляди людей, впливати на всі важливі питання політики, економіки та культури. Все це зумовлено необхідністю осмислення ролі і місця преси, трансформування її соціальних функцій в сучасному суспільстві. У цьому зв'язку однією з важливіших і актуальних проблем історичної науки є дослідження періодики Харкова 1920-х років тогочасної столиці УСРР, своєрідної духовної скарбниці подій і фактів. Преса надає дослідникам змогу екстраполювати на день сьогоднішній історичний досвід засвоєння національних культурних цінностей, як джерела корисних ідей.

Метою дослідження є вивчити становлення і розвиток харківської газетної періодики, її пріоритетні напрями діяльності, значення та ролі тогочасної України.

У наукових дослідженнях тема становлення періодичних видань Харкова 1920-х р. як фактор реалізації політики коренізації розкривалася лише фрагментарно. Окремі питання зазначеної теми почали розроблятися ще в 20-ті рр. ХХ ст. У 1922р. в Харкові був створений Український науковий інститут книгознавства. Згодом, у 1923р. засновано журнал «Бібліологічні вісті», одне з найкращих тогочасних періодичних видань. У часописі друкувалися джерелознавчі розвідки як дослідників з радянської України, так і за її межами. Серед них: В. Ігнатієнко, І.Кревецький, Д. Лисиченко, В. Міяковський, М. Ясинський та інші.

На початку 30-х рр. радянське пресознавство зазнає докорінних змін. В умовах тоталітарного режиму неможливо було б здійснити новаційне дослідження, яке б правдиво висвітлювало б загальну картину української преси 1920-х рр.

У повоєнний період у працях М.Дмитрієнко, В.Рубана, Б.Корольова, Б.Остапенка,

М.Раковського, А. Смолинчука, В. Солдатенка, Я. Калакури та інших висвітлювалася роль і місце більшовитської періодики в ідейно-політичних і соціально-економічній діяльності більшовиків України.

З 1990-х рр. у низці праць, зокрема П. Губи, І. Крупського, М. Романюка, Г. Рудого, Т. Антонюка, В. Глаголюка, В. Гутковського, А. Заводського, Д. Колісника об'єктом дослідження стали становлення і розвиток військової преси УНР, преси Української Галицької Армії, періодики окремих регіонів України, періодики України 1917-1920рр. як джерела дослідження української культури.

Зародження та становлення періодичної преси в Харкові починає свій відлік ще з 1812 р. виходом 12 номерів «Харьковского еженедельника», який видавав харківський книгар Лангнер, але найбільш авторитетним керівником «Еженедельника» був професор сільсько-господарських наук Харківського університету К. Нельдехен [37]. Тираж газети був 600 примірників з виходом один раз на тиждень російською мовою. Припинила своє існування через три місяці, але її статті висвітлили інтереси місцевої громадськості. Пізніше був започаткований гумористичний журнал «Харьковский Демокрит» в 1816 р. та громадсько-політичний журнал «Украинский Вестник» (1816-1819 р.). Останній, друкувався російською мовою, але більшість матеріалу присвячено українській літературі та історії. «Гідним відродженням російської України», «першим органом українства» так в статті «Початки української публіцистики» в 1916 р. оголошує львівський вчений В. Щурат харківський журнал «Украинский Вестник» [36]. Хоча українські газети і були російськомовними, втім перші кроки в становленні вже відбувалися. Впродовж ХІХ ст. імперський уряд гальмує будь-які прояви національного відродження, відбувається заборона не лише друку, а і українського слова. Так, видано чимало указів, заборон, статутів, відомими серед яких є Валуєвський циркуляр (1863 р.), Ємський указ (1876 р.), заборона виголошення церковних проповідей українською мовою (1881 р.) та інші.

На початку ХХ ст. професор Харківського університету Д. Багалій став першим автором окремого унікального дослідження «Заслуги Харківського університету в справі розвитку місцевої журналістики» [1] та першим додав розділ «Історія харківської журналістики» до дослідження з історії міста Харкова [2]. Саме діяльність університету дає можливість закріпити за Харковом першість у започаткуванні та становленні періодики на території України.

Переломним періодом в процесі відродження та функціонування періодичних видань Харкова стала українська національно-визвольна революція 1917 року, після якої розпочався процес докорінних змін в усіх галузях суспільно-політичного, економічного та

культурно-освітнього життя. В період становлення Центральної Ради та Української Народної Республіки відбувається відродження української державності, засновуються нові українські видання, зростає потенціал національної преси.

23 березня 1917 року в Харкові виходить перший номер газети «Пролетарий» - орган міської більшовицької організації на російській мові, а з грудня 1917 року на I Всеукраїнському з'їзді Рад було вирішено видавати перші щоденні радянські газети «Вісник Української Народної республіки» та «Вестник Украинской Народной республики» в Харкові російською та українською мовами, які проіснували до червня 1918 року.

Оскільки з грудня 1919 року по 1934 рік столиця радянської України переміщується з Києва до Харкова, то не дивно, що більшість періодичних видань засновуються та функціонують саме тут. Харківська столична періодична преса, як чинник національного відродження мала бути прикладом для інших міст та губерній України. Тому усі національно-культурні перетворення висвітлювалися на шпальтах харківських газет, і впродовж 10-15 років саме в Харкові відбувається небачений до того вибух творчої енергії українського народу, відбувається стрімкий національний розвиток, українське відродження охоплює всі сфери життя і сприяє зростанню національної свідомості українців. Особливо помітним культурне відродження було в першій столиці тогочасної України Харкові.

На початку 20-х років XX ст. на території України утверджується більшовицька влада, яка мала вирішити чимало завдань, пов'язаних з економічним, соціальним і культурним життям. У квітні 1923 року на XII з'їзді Р.К.П. (б) відбулася подія, що суттєво вплинула на суспільно-культурне життя радянської України – проголошено курс на коренізацію. В Україні політика коренізації дістала назву «українізація» і мала сприяти закріпленню радянсько-більшовицької системи в Україні. Періодична преса, як могутній засіб впливу на свідомість населення не оминула увагу партійних лідерів. Усвідомлюючи важливість періодичної преси, ще в грудні 1919 року на VIII конференції РКП(б) в резолюції «Про Радянську владу на Україні» зазначалося, що успіх національної політики більшовиків залежить від діяльності преси [8]. Помітне значення періодичній пресі, як могутньому чиннику агітації і пропаганди, надавала радянська влада. Тому з 1921 року ЦК РКП (б) створює підвідділ преси підпорядкований агітаційно-пропагандистському відділу для систематичного контролю над пресою. З 1925 року Відділ друку ЦК КП(б)У для інструктування місцевих видань видає щомісячний журнал «Червона преса» в Харкові. Метою журналу стало систематичне керівництво

періодичною пресою, розвиток робітничого, покращення умов газетної та журнальної роботи та забезпечення чіткої партійної лінії, використовуючи газети та журнали [30].

Становлення та розвиток столичних періодичних видань Харкова в 20-х рр. ХХ ст., неодмінно пов'язана з політикою коренізації. Так, поступово почався процес піднесення української національної культури та новий етап у розвитку української преси. Зокрема, політику українізації висвітлювали практично всі українські газети та часописи того періоду. Чимало матеріалу вміщено на сторінках українських газет з приводу перешкод до реалізації політики коренізації, зокрема, це відсутність коштів, вчителів з українознавства, книжок, нестача приміщень для освітньої роботи, неписьменність серед населення України.

Політика коренізації була спрямована на виховання кадрів корінної національності, враховуючи національні чинники формувати державний апарат, організації мережі шкіл, розширення культурно-освітньої діяльності, впровадження української мови в державі та культурні установи, видання книг, газет та журналів мовами корінних національностей. Більшовицьке керівництво прагнути зміцнення своєї соціалістичної бази та підтримки корінного населення, намагається спрямувати національне відродження в соціалістичне русло. Щодо етапу становлення газетної періодики, то на п. 1920 – х років україномовна періодика практично зникла. Однак, з проголошенням курсу на коренізацію справи україномовної преси дещо покращились [15]. Зокрема найбільші зрушення відбулися саме у видавничій справі: більшість центральних і місцевих органів переведено на українську мову, їх кількість постійно зростала. Найпомітніші успіхи були досягнуті у сфері друку. Вже в кінці 1923 року переважна кількість газет та журналів друкуються на українській мові. У Харкові 1920-х рр. виходить така преса, як «Вісті Рад депутатів трудящих УСРР», «Комуніст», «Комсомолец України», «Радянське село», «Культура і побут», «Наука і освіта», «Радянська Україна», «Література і мистецтво», «Література і побут», «Пролетар», «За грамоту», «Колгоспне село», «Кооперативне життя», «Українська сільськогосподарська газета», «Сільськогосподарський пролетар», «Шлях до знання», без вивчення яких складно оцінити тогочасну столичну періодику як чинник національного відродження та фактор реалізації політики коренізації.

Характерною для становлення періодичних видань як фактору політики українізації, є стаття В. Блакитного «З чого починати «українізацію» України». Щоб змінити негативне ставлення частини радянських службовців до української мови, слід видати указ з зазначеним терміном для вивчення української мови, наполягає автор.

Необхідно надрукувати словники та підручники з української мови для підготовки радянських та партійних робітників. В. Блакитний зазначає, що україномовна преса, яка отримує матеріал російською мовою, «кустарним» способом перекладає, не встигає подати інформацію, вимушена в усіх містах України повторювати оголошені події. Отже, потрібно фактично провести рівноправність мов в Україні [25]. Перепоною до становлення харківських газет на українській мові зумовлене тим, що українська газетна мова наповнена русизмом і перекручуванням слів.

Періодична преса, як головна ідеологічна зброя більшовиків у боротьбі за «радянізацію», встановила пильний контроль над періодикою. Пресу було поділено за напрямками: радянська, партійна, комсомольська, профспілкова, кооперативна та інше. Основними ознаками за принципом розповсюдження – регіональна або місцева, за тематикою – політична, світська, релігійна.

Преса українською мовою в 1922 році за кількістю назв розподілялася таким чином:

Київщина – 22 назви;

Харківщина – 20 назв;

Полтавщина – 7 назв;

Катеринославщина – 3 назви;

Поділля – 2 назви;

Херсонщина – 2 назви;

З наведених даних видно, що Харківщина наздоганяє Київщину, хоча ще недавно по розвитку української преси була на одному з останніх місць. З переміщенням центру до Харкова преса зростає, переміщуються культурно-творчі сили [7].

Зі встановленням радянської влади в Україні відбувається процес формування контролю над усіма виданнями [20, с. 142]. Так, в січні 1919 р. в м. Харкові створено Всеукраїнське державне видавництво, яке в березні було підпорядковане Всеукраїнському центральному виконавчому комітету (ВУЦВК) [9]. 20 грудня 1919 р. на засіданні Всеукраїнського революційного комітету прийнято рішення про створення відділу друку та пропаганди, який 6 січня 1920 р. в м. Харкові розпочав свою роботу [10], а 21 січня 1920 р. перетворений у Всеукрдержвидав (ВДВ) при ВУЦВК [3]. Цей орган визнавався Центральним видавничим органом при ВУЦВК та об'єднував всі партійні, державні та військові видавництва України. Всеукрдержвидав став центральним органом, який управляв видавничою справою, мав право розподіляти папір, відкривати та закривати видавництва. ЦК КП (б) У контролюючи агітаційну та пропагандистську роботу партії

через пресу заснувала відділ друку та відділ агітації і пропаганди (агітпроп). Головою колегії Всеукрдержвидаву було обрано В. Еллана-Блакитного, який одночасно був і головним редактором газети «Вісти ВУЦВК» [21].

5 травня 1922 року Оргбюро ЦК КП (б) У ухвалило рішення про створення Головного управління у справах преси, що ознаменувало початок діяльності цензурних органів в Україні. Отже, до створення Головліту відповідальність у компартійних документах за цензуру покладалась на органи ДПУ [26].

13 лютого 1919 р. газета «Вісти» виходить під назвою «Известия Киевского Совета Рабочих Депутатов», на українській та російській мовах. Втім, з 1 квітня 1919 р. газета перетворилася в орган ВУЦВК і випуск відбувається двома окремими різномовними виданнями. В січні 1920 р. після денікінської окупації «Вісти» відродилися в Харкові, але через відсутність українських газетних робітників виходить російською мовою [35], адже в Україні складно було знайти хоча б 5-7 українських журналістів [5]. З 28 травня 1920 р. випуск газети «Вісти» став україномовним за редакцією В. Блакитного, який керував газетою майже п'ять років [35].

Василь Блакитний (справжнє прізвище Елланський), як керівник державного видавництва та центрального органу уряду газети «Вісти ВУЦВК» фактично самотужки виборював право газети бути провідною, докладав чимало зусиль заради популярності та інформативності газети. Так, висвітлюючи політику коренізації газета «Вісти ВУЦВК» друкувала чимало статей присвячених національному питанню. Для випуску «Вістей» доводилося вишукувати співробітників, створювати матеріальну базу, і коли газета стала своєю газетою усіх трудящих, коли тираж її за 2-3 роки піднявся до кількох десятків тисяч, то значна доля цього успіху залежала від роботи В. Блакитного. [14].

Загалом, на п. 20-х рр. ЦК РКП (б) ухвалено документи про пресу, які розповсюджувалися і на УСРР: циркуляр ЦК РКП (б) «Про програму місцевої газети» (4 квітня 1921 р.), «Про періодичну пресу» (20 лютого 1922 р.), «Про постановку місцевої періодичної преси» (1 березня 1922 р.), «Про пресу і пропаганду» (2 квітня 1922 р.).

6 лютого 1922 р. на пленумі ЦК КП (б) У головним завданням було витіснити українську контрреволюцію, яку вона зайняла в національно-культурному розвитку країни. В цій резолюції головним завданням було перетворити «Вісти» в орган ВУЦВК, стати великою газетою з хорошою інформацією, добре підібраним штатом та бути засобом комуністичного впливу [16].

14 квітня 1922 року Політбюро ЦК КП (б) У поставило перед газетою «Вісти ВУЦВК» план видання. Головна мета: бути центральним друкованим органом пропаганди

комуністичної ідеології на українській мові для України та закордону. В змісті газети має переважати оригінальний матеріал: питання радянського будівництва, економічне відродження України, культурне, робітниче та місцеве життя України. Головним ударним завданням газети було «ідеологічно полонити інтелігентні кола української дрібної буржуазії, для робітників і незаможних українців по мові дати трибуну для політичної і культурної роботи, освітлити для них життя центральних органів влади УСРР» [19].

В річному звіті підвідділу преси ЦК КП (б) У за 1922 рік зазначено, що з весни в пресі починається криза: газети переведено на самоокупність, не достатньо коштів для паперу, для розрахунку за друкування газети, від безкоштовних газет вимушені перейти до платного продажу. В зв'язку з цим газети масово закриваються. [28, с. 7]. Відсутністю паперу, співробітників та коштів для розрахунку з типографією та агентством РАТАУ редактор газети «Вісти ВУЦВК» В. Блакитний вимушений подати рапорт та призупинити випуск газети на 3 дні [27, с. 85].

З січня 1922 року з 83-х газет на території України, 43 газети припинили своє існування [28, с. 7]. Втім, з осені 1922 року відбувся переломний період для преси України. Кількість газет зростає, тираж збільшується з травня по грудень 1922 року на 400%. В Харкові щоденний випуск газет від 7 до 10 тисяч екземплярів [28, с. 10]. З 124-х журналів, які виходили на території України, 84 з них видавалися саме в Харкові [11]. Становлення харківських газет в 1920-х рр. відбувалося з низкою вкрай несприятливих проблем. Економічне виснаження країни, відсутність належних ресурсів і паперу, мала продуктивність праці в поліграфічній промисловості, брак українських культурних робітників, ідеологічно споріднених з радянською владою [14]. Так, на п. 1920-го рр. особливо складні труднощі були з папером. Повна його відсутність в Харкові та інших містах унеможлилювала випуск навіть центральних газет. Великі запаси паперу знаходилися на Зміївській фабриці, що змусило ВУЦИК прийняти рішення про негайну доставку паперу в Харків. [17, с. 52]. ВУЦИК наголошував, що 5.000 пудів паперу мають розподілятися лише Держвидавом [17, с.124.а], адже були випадки коли Держвидав звертався до ЦК КП (б) У з проханням зменшити тираж газети «Комуніст» в 3 рази. [20, с.343]. Відшукати в Радянській Україні добру газету на білому ясному папері було складно. Головна причина – його відсутність [5].

Зокрема, ще однією проблемою щодо виходу щоденної газети була якість друкарської продукції, адже Харків ніколи не був поліграфічним центром. Так, редакція газети «Вісти ВУЦВК» в 1921 р. зазначала, що газета виходить через 2-3 дні, тираж не відповідає дійсності, матеріал старіється. В 1921 році під час голоду, тираж «Вістей» був

800 примірників, а інколи зменшувався до 400 [13]. В той час газета «Комуніст» виходить регулярно, але читати її неможливо через нечіткий друк. Приблизна ситуація і з газетою «Пролетарій» та «Селянська біднота». Отже, слід звернути увагу на поліграфію в Харкові, адже друкарська справа в столиці України – це справа першої ваги для Республіки. [4].

Харківські газети абсолютно не окупалися. Так, в Харкові видається 5 газет: «Вісти», «Комуніст», «Пролетарій», «Южний Гудок» та «Селянська правда», планується видавати робітничу газету на кшталт «Рабочей газеты», але через брак коштів випуск газети унеможлиблюється. Тиражі провідних газет Харкова були такими: «Коммунист» - 23 тис. прим. (з них 9 тис. передплатою), «Вісти» - 9-10 тис. (майже цілком обов'язкова передплата), «Пролетарій» - 8 тис. прим. (з них 6 тис. передплатою), тому в деяких харківських газетах було організовано власні експедиції [12]. Втім, 14 квітня 1922 року Політбюро ЦК КП (б) У визнав за необхідне покращити газету «Вісти ВУЦВК» та доручив Оргбюро забезпечити газету літературними силами, а ВУЦИКу довести газету «Вісти ВУЦВК» до розмірів газети «Комуніст» [18].

12 липня 1922 року Оргбюро ЦК КП (б) У звертається до ЦК РКП з проханням виділити кошти на випуск масової робітничої газети у всеукраїнському масштабі в м. Харкові, адже така необхідність була давно [27, с. 16 а].

Відділ друку ЦК КП (б) У затверджуючи план роботи періодичної преси, одним з пріоритетних завдань ставить надалі українізувати газети та створити в Харкові центральне робкорівське об'єднання для керівництва робкорами та сількорами [29].

Станом на 1 лютого 1923 року з 65 газет, що виходять на території України лише 10 (15,4%) з них україномовні та 6 двомовні (російські та українські). Решта 49 газет (75,4%) видавались російською мовою. З загального тиражу 385 тис. примірників на російськомовні газети припадало понад 80%. Україномовні газети призначалися для сільського населення [31]. На п.1924 р. в Харкові на українській мові виходять «Вісти», «Селянська правда» та 5-6 окружних поганеньких селянських газет [33, с. 61]. 12 червня 1923 року комісією ЦК КП (б) У з національного питання було вирішено перевести на українську мову всі сільські газети з українським населенням в округах [22]. З наведених даних видно, що українізація преси мала характер «селянізації», адже становлення газет загалом відбувалося для сільського населення, в той час як у містах переважна більшість газет була на російській мові. Це пояснюється тим, що українські періодичні видання зосереджувалися у великих містах, а газетні працівники були позбавлені україномовного спілкування.

Функціонування періодичних видань Харкова ускладнювалось тим, що частина

редакторів чинила опір політиці коренізації. Найбільш розповсюдженою думкою було те, що українською мовою можна видавати лише селянську газету, адже ідеологія може зберегтися лише в російській газеті. На з'їзді редакторів, редактор Сталінської газети Марков зазначив, що політика українізації преси приведе до того, що через 3-5 років в Україні буде заборонено російську мову. [33, с. 62]. В той же час українізації преси сприяли редактори В. Еллан-Блакитний, редактор газети «Вісти ВУЦВК», О. Шумський та Ю. Озерський – відповідальний редактор та заступник журналу «Червоний шлях».

Внаслідок реалізації політики коренізації в періодичних виданнях тиражі провідних харківських газет знизилися. Так, тираж «Комсомольця України» зменшився з 13 до 4,5 тис. примірників [32], а становище газети «Комуніст» було вкрай складним. 16 червня 1926 року «Комуніст» видається на українській мові, в зв'язку з чим тираж одразу падає з 70 до 36 тис. примірників [6]. Отже, в зв'язку з проведенням політики українізації газети стають збитковими, тому в 1926-1927 рр. для фінансування центральних харківських газет виділено «Комуністу» - 200 тис. крб., «Вістям ВУЦВК» - 125 тис. крб., «Комсомольцю України» - 120 тис. крб., «Радянському селу» - 180 тис. крб. та менші суми на інші україномовні видання [23]. Втім, україномовна преса розповсюджувалася надзвичайно складно у великих містах, зокрема у Харкові впродовж 1927 року тираж українізованої газети «Комуніст» зменшився у 5 разів [6].

Виконуючи резолюцію X з'їзду КП (б) У, на якій Л. Каганович та М. Скрипник вказували на необхідність контролю розповсюдження центральних українських газет та збільшення в них кількості матеріалу з української тематики [24], партійні та комсомольські органи були вимушені примусити членів партії та комсомолу передплачувати україномовну пресу. Так, в Харкові передплата на «Комуніст» зросла на 64% лише за перші 7 місяців 1928 року, а на «Пролетар» в 10,5 разів [34].

Висновки. Отже, більшість періодичних видань засновуються і функціонують в Харкові в 20-х рр. ХХ ст., як чинник політики українізації. Не зважаючи на ряд проблем в реалізації політики коренізації, більшість газет було переведено на українську мову, їх тираж поступово зростає. Харківська україномовна преса 20-х рр. ХХ ст., як важлива складова національного відродження України відіграла помітну роль в реалізації політики українізації. Преса не тільки яскраво відображала суспільно-політичну боротьбу за свої національні і політичні права, але і брала в ній безпосередню участь. Харків, як столиця України мав бути прикладом для інших міст, тому становлення такого суспільного явища, як харківська преса відбувалося під пильним наглядом партійного керівництва, значною

мірою спричинивши до національного відродження. Періодика Харкова зумовлена факторами, подіями та характерними рисами, які притаманні розвитку суспільства в 20-х роках ХХ ст., а саме українізація та національне відродження. Ці процеси вплинули на різні сторони національного життя і особливо відбилось на розвитку освіти, літератури, преси, науки та мистецтва.

Джерела та література

1. Багалеї Д. Заслуги Харківського університету в деле розвитку местной журналистики / Д. Багалеї // Харківські губернські весті. – 1903. – 17 янв. – С. 2.
2. Багалеї Д. И., Миллер Д. П. История харьковской журналистики Д. И. Багалеї, Д. П. Миллер // Багалеї Д. И., Миллер Д. П. История города Харкова за 250 лет его существования (1655—1905) : ист. моногр. : в 2 т. –Репринтное издание. – Х., 1993. – Т. 2. – С. 780-791.
3. Відчит Всеукраїнського книжкового видавництва УСРР за 1920 р., – Х., 1921. С.12.
4. Весті ВУЦВК. – Харків, 1921. – №8.
5. Весті ВУЦВК. – Харків, 1925. – 28 травня.
6. ДАХО. Ф.ІІ-5. – Оп. 1. – Спр. 55. – ст. 4-5.
7. Ігнатієнко В. Українська преса в 1922 р.// Бібліологічні весті. -1923. – Ч. 1. – Ст.7.
8. КПРС в резолюціях і рішеннях з'їздів, конференцій і пленумів ЦК. – К.: Політвидав України, 1981. – Ч.1. – 895 с.
9. Книга и книжное дело в Украинской ССР: [Сб.материалов 1917-1941]. – К., 1985. – 478 с.
10. Книга і друкарство в Україні/ [За ред.. П. М. Попова]. – К.: Наукова думка, 1965. – 315 с.
11. Культурне будівництво в УРСР/Найважливіші рішення Комуністичної партії і радянського уряду 1917 – 1959 рр.:Зб. документів. – К., 1960. – Т.1. – 882 с.
12. Нарбут В. Pro domo sua (Письмо из Харькова) // Журналист. – Москва, 1922. – №1. – С. 62-63.
13. Петровський Г. До п'ятирічки газети «Весті ВУЦВК» //Весті ВУЦВК. – Харків, 1925. – 28 травня.
14. Робітничая газета «Пролетар». – Харків, 1926. – 4 грудня.
15. Рудий Г. Періодика України 1917 – 1940 рр. як історичне джерело/Г. Рудий//Бібліотечний вісник. – 2008. – №1. – с.29 – 35.
16. Українська суспільно-політична думка в ХХ столітті: Документи і матеріали. – Т. II / Упоряд. Т. Гунчак, Р. Сольчаник. – Б.: Сучасність. – 1983. – 420 с.
17. ЦДАВО України. Ф.1. - Оп. 1. – Спр. 50. – 321 арк.
18. ЦДАВОВ України. Ф.1. - Оп. 2. – Спр. 562. – 17 арк., ст.16.
19. ЦДАВОВ України. Ф.1. - Оп. 2. – Спр. 563. – 15 арк., ст.15.
20. ЦДАВОВ України. – Ф.166. – Опис 2. – Спр.136. – 1154 арк.
21. ЦДАВОВ України. – Ф.166. – Оп.4. – Спр.964. – 642 арк., ст. 115.
22. ЦДАГО України. Ф.1. - Оп. 1. – Спр. 147. – ст. 49.
23. ЦДАГО України. Ф.1. – Оп. 1. – Спр. 213. – ст. 12-14.

24. ЦДАГО України. Ф.1. – Оп. 1. – Спр. 234. – ст. 77.
25. ЦДАГО України. Ф.1. - Оп. 20. – Спр. 333. – 90 арк., ст.64.
26. ЦДАГО України. Ф.1. - Оп. 20. – Спр. 618. – 156 арк., ст.84.
27. ЦДАГО України. Ф.1. - Оп. 20. – Спр. 1515. –310 арк.
28. ЦДАГО України. Ф.1. - Оп. 20. – Спр. 1516. – 191 арк.
29. ЦДАГО України. Ф.1. - Оп. 20. – Спр. 1847. – 40 арк., ст. 10.
30. ЦДАГО України. Ф.1. - Оп. 20. – Спр. 2011. – 66 арк., ст.25-26.
31. ЦДАГО України. Ф.1. - Оп. 20. – Спр. 2248. – 184 арк., ст. 6.
32. ЦДАГО України. Ф.1. – Оп. 20. – Спр. 2254. – 133арк., ст. 26.
33. ЦДАГО України. Ф.1. - Оп. 20. – Спр. 2260. – 133арк.
34. ЦДАГО України. Ф.1. – Оп. 20. – Спр. 2435. – ст. 98, Ф.1. – Оп. 20. – Спр. 2908. – ст. 126.
35. ЦДАГО України. Ф.1. – Оп. 20. – Спр.3106. – 58 арк., ст.9.
36. Щурат В. Початки української публіцистики (В соті роковини «Украинского Вестника») // Діло. –1916. – Ч.57.
37. Ясинський М. До питання про початок української преси.// Бібліологічні вісти. –1923. – Ч. 4. – Ст.43-44.

Аннотація

Статья посвящена становлению периодических изданий Харькова 1920 – х гг. Рассматриваются проблемы выпуска и окупаемости столичных газет.

Ключевые слова: пресса, коренизация, тираж.

Annotation

The article is devoted to the Embrace periodicals Kharkov 1920 - ies. The problems of production and return on the capital's newspapers.

Keywords: press, indigenization, circulation.

Валентин Гайдай
(Київ)

**РОЗСТАНОВКА ПОЛІТИЧНИХ СИЛ ПОЛЬЩИ НА МОМЕНТ
СТАНОВЛЕННЯ ДРУГОЇ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ ТА В ПЕРШІ РОКИ ЇЇ
ІСНУВАННЯ (1918-1920)**

У статті подається аналіз основних суспільно-політичних сил Польщі на момент відновлення її державності в листопаді 1918 р. та в перші роки її існування

Ключові слова: Польща, Друга Річ Посполита, націонал-демократія, християнська демократія, соціалізм, комунізм, політичні партії, суспільство, громадські організації